

УДК 37.018.46

Давиденко А.А.

ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ОСВІТИ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Стаття присвячена важливій проблемі безперервної освіти, зокрема підвищенню кваліфікації працівників освіти. Існуюча система підвищення кваліфікації названої вище категорії працівників є застарілою і не відповідає запитам сучасного педагога. Вона була створена в той час, коли домінувала репродуктивна система навчання. Сучасний розвиток суспільства, а, значить, і розвиток освіти характеризується динамікою процесів, які досить часто здійснюються за законами, які не можна "описати лінійними рівняннями". Наша система освіти часто переорієнтовується на системи освіти інших держав, втрачаючи іноді власні напрацювання. В таких нестабільних умовах працює наш вчитель. Виходячи з цього, автор статті формулює відповідні проблеми і пропонує шляхи їх розв'язання.

Ключові слова: вчитель, замовник освітніх послуг, освіта, система освіти, підвищення кваліфікації, проблема, навчання, зміст навчання, спецкурс, тренінг, викладач.

Проблема післядипломної освіти є складовою системи безперервної освіти для фахівців будь-якої галузі. Ми не можемо уявити, як, наприклад, лікар упродовж всього терміну своєї професійної діяльності користувався б одними й тими ж інструментами та приладами, застосовував для лікування людей одні й ті ж методи, призначав своїм пацієнтам одні й ті ж самі ліки. Те ж саме можна говорити про професійну діяльність інженера, юриста, менеджера та ін. Не є винятком і професія вчителя. Особливого значення це набуває в даний час, коли в розвитку суспільства мають місце динамічні процеси, тим більше такі, які не завжди вдається передбачити та "вмістити" їх в рамки законів, які можна описати лінійними рівняннями. Вчитель має вчитись та розвиватись завжди. Для того, щоб це підпорядковувалось певній генеральній лінії державної освіти, створені відповідні навчально-методичні установи.

Проте хочеться висловити власну думку стосовно того, що система підвищення кваліфікації працівників освіти не завжди задовольняє запити замовників послуг. Дана проблема вже частково знайшла своє відображення у вітчизняних та й зарубіжних публікаціях автора [1, 3-5] Спробуємо розібратись з даною проблемою виходячи із її сучасного загострення. Для того, щоб вона (проблема) стала більш зрозумілою, спробуємо показати ті чинники, які її створюють.

Спочатку *про замовника* – працівника освіти, який повинен підвищувати свою кваліфікацію.

Не потрібно приховувати того, що є люди будь-яких професій, які після досягнення певного професійного рівня не можуть і тому й не прагнуть рухатись у власному розвитку далі. Їх вже все влаштовує. Це де в чому схоже на роботу водія транспортного засобу, який періодично рухається за одним і тим же маршрутом. Їде по правій стороні дороги, зупиняється на червоне світло світлофора, рушає та зупиняється після ввімкнення відповідного світлового сигналу (повороту). Таке може бути й з окремими вчителями. Вони засвоїли певний обсяг знань фундаментальних наук, навчилися його переказувати учням, оволоділи відповідними навичками рефлексії й згодні на такому рівні працювати до виходу на заслужений відпочинок. Для такої категорії фахівців проходження курсів – це формальність, яка завершується отриманням чергового документу про їх проходження. Їх влаштовує будь-який зміст навчальних занять і, навіть, їх відсутність.

Проте є й інша категорія вчителів. Вони відчувають динаміку змін у суспільстві, а, значить, і в освіті. Їм властиве прагнення до оволодіння новими методиками навчання та розвитку учнів, новими технічними та іншими дидактичними засобами. Очевидно, що навчально-тематичні плани курсів підвищення кваліфікації для таких вчителів повинні містити багато чого того, що має задовольнити хоча б частину їх запитів та орієнтувати їх на самостійну роботу у між курсовий період.

Водночас, не слід залишати поза увагою й тих вчителів, які здатні до самостійного створення дидактичних засобів (пишуть методичні посібники чи підручники, пишуть або укладають збірники задач, створюють нові педагогічні програмні засоби, нові прийоми а то й методи навчання та розвитку учнів тощо). Якщо б виникло запитання стосовно змісту навчально-тематичних планів для цих вчителів, то я б сказав, що вона також має відрізнятись від інших. А ще краще, якби такі вчителі проводили заняття для своїх колег. Хоча про це дещо пізніше.

Як бачимо, система підвищення кваліфікації повинна задовольняти запити вчителів, які мають різні рівні підготовки. Це ставить відповідні вимоги як до змісту занять з ними, так і до самих педагогічних працівників, які забезпечують навчальний процес з підвищення кваліфікації.

15-ти річний досвід роботи автора в школі та 25-ти річний досвід роботи в системі післядипломної педагогічної освіти дозволяє зробити висновок стосовно того, що вчителю не потрібні лекції, зміст яких далеко виходять за межі його інтересів й тим більше, лекції, які дублюють зміст тих із них, що читались під час здобуття освіти у педагогічному виші. Він хоче отримати те, що дозволить йому задовольняти запити наступних замовників – його учнів. Якщо, наприклад, учень збирається брати участь в олімпіаді з

фізики, то вчитель повинен ознайомити з особливостями завдань даного масового позаурочного заходу. Якщо група учнів матиме намір брати участь у турнірі юних фізиків чи в турнірі юних винахідників і раціоналізаторів [2, 6], то вчитель повинен ознайомити з особливостями завдань турнірів, а також на практиці організувати рольові ігри учнів, що вимагається ходом проведення даних заходів. Конкурс Intel-Tehno проводиться у вигляді короткочасних виступів його учасників за попередньо створеним постером, а за необхідності, ще й з демонструванням діючого зразка запропонованого учнем пристрою. Те ж саме стосується й інших запитів учнів, наприклад, стосовно їх підготовки до державної підсумкової атестації, зовнішнього незалежного оцінювання їх знань тощо.

Пропонуючи *зміст навчання* на курсах підвищення кваліфікації слід враховувати й те, що відбулись зміни в інформаційному просторі світу. Якщо декілька десятиліть тому вчитель мав обмежений та відтягнений в часі доступ до певних наказів Міністерства освіти, до багато чисельних методичних рекомендацій, які видавались підпорядкованими йому установами, до описів передового педагогічного досвіду та ін., то в даний час все це змінилось. Глобальна мережа Internet, надає такі ж самі можливості вчителю до інформації як і всім іншим учасникам освітнього процесу. Тому, під час зустрічей із вчителями на курсах, іноді необхідно вдаватись лише до обговорення нової для обох сторін інформації, залишивши в минулому озвучення матеріалу на відповідних лекціях.

Отож, логічно було б перейти й до проблеми *використання організаційних форм та методів роботи із вчителями*. Автор візьме на себе сміливість (хоча й не велику) сказати про те, що проведення занять у формі читання лекцій, тобто відтворення вголос перед слухачами курсів попередньо написаних текстів, не може бути основною формою роботи з даною категорією працівників освіти. Тренінги, турніри, захисти проектів, рольові ігри – це, звичайно, не весь перелік організаційних форм занять, які слід пропонувати вчителям.

В даному випадку слід враховувати, принаймні, дві складові, які створюють проблему при обранні конкретної форми роботи зі слухачами курсів.

Перша з них полягає в тому, що вчитель, який має достатній рівень знань (часто не нижчий, ніж викладач, який проводить заняття на курсах) та досвід роботи в школі (у значній кількості випадків викладач такого досвіду не має) змушений слухати лекцію, яка практично нічого для нього не дає. Особливо, коли ця лекція з педагогіки або методик навчання.

Друга складова стосується вже нових організаційних форм роботи. Полягає вона в тому, що не кожен вчитель може перевтілитись у роль учня, який в свою чергу, має грати роль винахідника, дослідника, інженера-конструктора та ін. Частина вчителів, особливо з тих, які мають досить великий педагогічний досвід, звикли діяти в межах роками сформованого стереотипу: "Я вчитель, я знаю більше і тому я навчаю". Такі вчителі немов би бояться опуститись до рівня дитини, аби не втратити авторитет. Хоча, насправді, тут слід було б розуміти, що до рівня дитини слід не опускатись, а підніматись. Великий педагогічний талант полягає саме в тому, що вчитель може зрозуміти, відчути психіку дитини, її сучасний стан та динаміку розвитку. Поте, як би то не було, але ми в своїй практиці відчуваємо ці проблеми і робимо все те, що сприяє їх подоланню.

Так, наприклад, коли ми готуємо вчителя до організації та проведення турнірів юних винахідників і раціоналізаторів (ТЮВіР), то спочатку знайомимо їх з ролями Винахідника, Патентознавця та Технолога (так ці слова пишуться в Положенні про проведення турніру). Винахідник доповідає в ході гри про створений ним винахід, Патентознавець – приймає або відхиляє запропоноване Винахідником, а Технолог повідомляє про те, як він це "втїлить в метал", тобто як він виготовить пристрій за описом Винахідника. Після такого ознайомлення з ролями учасників, ми пропонуємо вчителям зіграти ці ролі у такій послідовності, як це здійснюється під час проведення турнірних ігор. Проте ми впевнились в тому, що кращих результатів у даному випадку можна досягти в тому випадку, коли вчителям буде запропонований комбінований вид заняття. Ознайомлення з метою, етапами та ходом проведення турніру варто здійснити в ході короткотривалого повідомлення. З виконанням же окремих ролей учасників турніру доцільно ознайомити в ході перегляду відповідного відео. Ми маємо достатній обсяг відзнятого нами відеоматеріалу (понад 2ТБ), під час проведення ігор сімнадцятьох Всеукраїнських ТЮВіР.

При цьому ми також знайомимо учнями з прикладами винахідницьких задач, які розв'язують учні під час підготовки до участі в турнірі та в ході його проведення. Нижче приводиться декілька задач 18-го Всеукраїнського ТЮВіР (6-11 листопада, Український фізико-математичний лицей Київського національного університету імені Тараса Шевченка).

Задача 1. "Об'їзд". Під час ремонту доріг з твердим покриттям або обмежують рух транспортних засобів, пропускаючи їх по черзі в один бік, або ж роблять тимчасову об'їзну дорогу. А як бути, якщо дорога, яку ремонтують занадто вузька для пропускання транспортну по одній її частині (смузі) або ж не можна зробити об'їзну дорогу? Запропонуйте винахідницьке розв'язання даної задачі.

Задача 2. "Електромагнітний смог". У наявності електромагнітного смогу можна легко впевнитись за допомогою портативного радіоприймача, а в окремих випадках, навіть, за допомогою неонові лампи (вона починає світитись). Ситуація погіршилась із впровадженням "сотового" зв'язку. Безперечним є факт негативного впливу такого випромінювання на здоров'я людини. У зв'язку з тим, є потреба у "очищенні" певної території від такого смогу або ж хоча б зменшення його "інтенсивності". Запропонуйте придатний для цього пристрій або ж спосіб.

Як видно, такі задачі відносяться до творчих і не є занадто знайомими для вчителя фізики і технологій. У зв'язку з тим, ми проводимо практичне заняття з розв'язування подібних задач. Не

вдаючись занадто в деталі процесу розв'язування винахідницьких задач, автор хоче акцентувати увагу лише на тому, що суб'єкту слід спочатку здійснити так званий патентний пошук, тобто знайти вже відомі способи їх розв'язання (аналоги), виокремити серед них найближчий до того, що буде пропонувати він сам (прототип) і представити у письмовій формі власне розв'язання, яке суттєво відрізняється від вже існуючих (аналогів та прототипу). І цим суб'єктом, спочатку має стати вчитель. Вчитель, який не чув про ці задачі під час навчання в педагогічному виші і занадто малою є вірогідність того, що він використовував їх у власній винахідницькій та й в педагогічній практиці. Очевидно, що в даному випадку також мають бути лише практичні заняття з вчителями.

Виклад матеріалу даної статті був би позбавлений логіки, якби ми залишили осторонь **викладача, який буде працювати з вчителями**. Розв'язання даної проблеми вже виходить із того, що було написано вище. Але автору хочеться акцентувати на цьому увагу ще більше.

Цілком зрозуміло, що ним має бути людина, яка добре знає "виробництво", тобто те, чим займається замовник його послуг (далі ми будемо розуміти це як школу). Іноді, щоб загострити проблему, подати її у більш зрозумілому вигляді, потрібно звернутись до відповідних прикладів. Чи було б нормальним, якби вчителям технічної праці поставили проводити для них заняття з обробки металу різанням викладача, який ніколи не працював на металорізальних верстатах (токарному, фрезерному та ін.). Ще один приклад. А якою була б реакція вчителів фізичного виховання на викладача, який би робив спроби ознайомити їх з новою технікою бігу на лижах, а сам ніколи цього не робив? Відповідь однозначна, що є частковим розв'язанням проблеми стосовно того, хто має бути викладачем системи підвищення кваліфікації вчителів. Викладач повинен мати *позитивний* досвід роботи в школі. І не лише викладач з фундаментальних наук, а й з психології, педагогіки та ін.

Одним із кращих варіантів є такий, коли викладач знайомить вчителів із результатами власного дослідження. Ми, наприклад, знайомимо вчителів фізики та біології з результатами впливу електромагнітних коливань на поведінку та розвиток комах, проходження електричного розряду в різних умовах. Результати наших досліджень частково відображені в статтях, в фото та відеороликах, які викладені на сайтах міжнародних фото банків:

http://footage.shutterstock.com/search/?contributor_id=211237

http://www.shutterstock.com/cat.mhtml?gallery_id=211237

<http://russki.istockphoto.com/search/portfolio/2339492>

<http://ru.fotolia.com/p/200415384>

<http://www.pond5.com/stock-footage/23106122>

Цікавими для вчителя є й результати перевірки нами ефективності методик постановки творчих задач та розподіл учнів на інтелектуалів, дослідників та творців в малих групах, що нам вдається фіксувати під час розв'язування задач Всеукраїнського ТЮВіР або ж Всеукраїнського конкурсу "Едісони XXI-го століття".

Вчитель, який прагне підвищити свій професійний рівень, все "чуже" вже прочитав, адже як говорилося вище, він має такий же доступ до джерел інформації як і викладач. Проте, йому завжди буде цікаво поспілкуватись з автором відповідних розробок.

Наш досвід підтверджує доцільність проведення **авторських курсів** або ж хоча б **авторських спецкурсів**, які є можуть бути складовою загальних курсів. Така система раніше функціонувала в Республіці Білорусь. Автор, який, починаючи з 1989 року проводив заняття в Гомельському та Могильовському обласних інститутах підвищення кваліфікації працівників освіти доводилось окремо працювати з групами вчителів, які займаються проблемою методики постановки та розв'язування задач з фізики, використанням у навчальному процесі з даного предмету лабораторних та практичних робіт та ін. Ось назви спецкурсів автора: "Методика постановки та розв'язування експериментальних задач з фізики", "Методика розвитку творчих здібностей учнів у процесі навчання фізики" та "Методика розвитку дослідницьких здібностей учнів". Цікаво, що групи вчителів у названих вище інститутах формувались не за кваліфікаційною категорією вчителів, а за їх професійними інтересами. Курси за власною програмою (авторські курси) автор проводив і в Центральному інституті підвищення кваліфікації працівників освіти (ЦППО) Міністерства освіти України. Досвід проведення авторських курсів має місце і в Федеративній Республіці Німеччина. Там, наприклад, у 1997 році Академією Ділінген (Akademie Dillingen) вчителям пропонувались курси за такою тематикою: "Які уроки сьогодні вважаються класичними?", "Фізичні поняття та їх історія", "Учительсько-учнівська конференція" – як позбавлялись конфліктів у школі?", "Заняття з літератури – в літературному архіві" тощо [7].

Варто відмітити, що загальна тривалість стаціонарних курсів в Україні та Республіці Білорусь складає 2-4 тижні. В ФРН та Республіці Польща (РП) тривалість курсів 3-4 днів. До того ж, в ФРН такі курси є авторськими. Звичайно ж, тематика курсів та спецкурсів змінюється відповідно до динаміки запитів їх потенційних замовників та виходячи з наявності викладацьких кадрів.

Було б непогано, якби нам вдалось відмовитись від формального запровадження в навчальний процес новітніх педагогічних технологій, серед яких є й інформаційно-комунікаційні. Ми повинні бути прагматиками й завжди ставити запитання: "Яка ефективність запроваджуваного?" Якщо, наприклад, слухачів курсів просто знайомити з табличним процесором Excel то це буде простою формальністю. Кращих результатів ми досягнемо тоді, коли ми, наприклад, покажемо його можливості для систематизації та графічного представлення результатів виконуваних лабораторних досліджень з фізики або розв'язування складних задач з математики та фізики. Інше програмне забезпечення можна

використати для моделювання фізичних явищ та процесів. Є чимало програм з інженерної графіки, для побудови та розрахунку електричних кіл. Інформаційні технології дозволяють створити тематичні слайд шоу, фотоальбоми, змонтувати наукові та навчальні відео кліпи а то й фільми, а інформаційно-комунікаційні технології дадуть змогу здійснити пошук аналогів та прототипів під час постановки та розв'язування винахідницьких задач та оформлення заявки на винахід чи корисну модель. Створювані ж самостійно або ж скачані з Internet готові комп'ютерні презентації найчастіше сприймаються як яскраво та з певною можливістю динамічності наочність і тому виконують в основному функції, які властиві даному дидактичному засобу та принципу навчання.

Автор вважає, що усвідомлення названих в тексті статті проблем та запропоновані способи їх розв'язання дозволять змінити систему підвищення кваліфікації працівників освіти на краще.

Використані джерела

1. Давиденко А. А. Від педагогіки знань – до педагогіки розвитку здібностей // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Вип. 97 / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка; гол.ред. Носко М.О. – Чернігів: ЧДПУ, 2012. – С. 176-179.
2. Давиденко А. А. Науково-технічна творчість учнів: навчально-методичний посібник для загально-освітніх навчальних закладів. – Ніжин: ТОВ “Видавництво “Аспект Поліграф”, 2010. – 176 с.
3. Давиденко А. А. О необходимости переориентации процесса обучения физике на развитие творческих способностей учащихся // Учебный эксперимент в образовании. – 2014. – №3. – С. 43-50.
4. Давиденко А. А. Обновление содержания повышения квалификации учителей физики в системе дополнительного профессионального образования // Научное обеспечение системы повышения квалификации кадров: научно-теоретический журнал // 2014. – №2(19). – С. 103-107.
5. Давиденко А. А. Проблеми підготовки вчителів природничо-математичних дисциплін до роботи з учнями, які мають задатки до дослідницької та творчої діяльності // Вересень. – 2013. – №3-4 (64-65). – С. 35-39.
6. Давиденко П. А. Развитие творческих способностей учащихся на начальном этапе обучения естественно-математических дисциплин / Probleme actuale ale didacticii stiintelor reale. Chisinau: Universitatea de Stat din Tiraspol – 2013, 352 p. – P. 92-96.
7. Lehrerfortbildung in Bayern.52 (3. Februar bis 8. August 1997. Herausgeben vom Bayerisch Staatsministerium für Unterricht, Kultus< Wissenschaft und Kunst. Salvatorstraße 2. 80333 Munchen (1997).

Davidenko A.

PROBLEMS OF EDUCATION TRAINING AND THEIR SOLUTION POSSIBLE WAYS

The article is devoted to the important problem of continuing education, including professional development of educators. The current system of training of the above-mentioned categories of workers is outdated and does not meet the requirements of the modern teacher. It was created at a time when the dominant reproductive system training. Modern development of society and, consequently, the development of education is characterized by dynamic processes that are often carried out by the laws that are not "linear equations to describe." Our education system is often reoriented in education systems of other countries, sometimes losing its own work. In such an unstable running our teacher. Based on this, the author defines the relevant problems and offers solutions.

Important difficulties of training educators author believes discrepancy learning content is not always satisfactory level of teachers working with teachers, outdated methods of classes with them. Analyzing the origins of these problems, the author proposes his own vision solutions.

One of his proposals is a differentiated approach to the formation of study groups. It is expedient to form the interest of teachers selected for the possible directions of teachers that allow it to successfully realize their potential educational opportunities. Hence the need to fill the content of teaching various courses, teaching courses copyright.

The author sees the problem regarding the use of new organizational forms and methods of work of teachers. He noted that conducting classes in the form of lectures, ie playing aloud to the audience rates previously written texts can not be the main form of work with this category of educators. Trainings, tournaments, protection projects, role-playing games – it is certainly not the whole list of organizational forms of activities that should be offered to teachers.

Do not leave aside the author and teacher who has to work with the teachers. He stresses that it must be someone who knows the "production", ie school. The teacher, who will work with the teachers he should have a positive experience as a teacher. One of the best options is as if the teacher is both a scientist and his class will acquaint teachers with the results of the research.

The author believes that awareness of these issues in the text and proposed their solutions will change the system of training of educators for better.

Key words: teacher, customer service education, education, education system, training, problem, teaching, learning content, courses, training, Teacher.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2015